

ks. Marek Gilski

 <https://orcid.org/0000-0003-4588-2038>
marek.gilski@upjp2.edu.pl

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
 <https://ror.org/058399182>

Wpływ ojców na synów-herezjarchów według „Panarionu” Epifaniasza z Salaminy

 <https://doi.org/10.15633/ps.30106>

Marek Gilski – kapłan archidiecezji krakowskiej, dr hab., adiunkt na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Article history • Received: 3 Nov 2025 • Accepted: 12 Dec 2025 • Published: 31 Mar 2026

ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Abstrakt

Wpływ ojców na synów-hereszjarchów według „Panarionu” Epifaniasza z Salaminy

Artykuł odpowiada na pytanie, kim byli ojcowie inicjatorów herezji i jaki wpływ wywarli na swoich synów. Źródłem dla analiz jest „Panarion”, największy patrystyczny katalog herezji autorstwa Epifaniasza z Salaminy. Choć nie wspomina się w nim zbyt często o ojcach, to jednak z informacji rozsianych w różnych miejscach wyłania się obraz ich zróżnicowanych zachowań i działań: jedni są rygorystami, podczas gdy inni są liberalni; jedni zapisali chlubną kartę w historii Kościoła, stając się nawet męczennikami, podczas gdy inni odłączyli się od wspólnoty kościelnej, przyłączając się do sekt; jedni piastowali wysokie stanowiska w Kościele (biskupi), podczas gdy inni od dzieciństwa wychowywali się poza Kościołem. Analiza „Panarionu” pokazuje relacje między ojcami a synami: siłę więzi oraz wpływ na ważne decyzje życiowe.

Słowa kluczowe: Panarion, Epifaniasz z Salaminy, ojcostwo fizyczne

Abstract

Father's influence on heresiarch-sons according to "Panarion" of Epiphanius of Salamis

The purpose of the article is to answer the question of who the fathers of the creators of heresies were and what influence they had on their sons. This question is examined based on the Panarion of Epiphanius of Salamis. Although it does not mention fathers very often, a certain panorama of their various behaviors and actions appears from the information scattered in various places: some are rigorists, while others are laxists; some wrote a glorious page in the Church, even becoming martyrs, while others separated from the community of the Church, associating themselves with sects; some held high offices in the Church (bishops), while others were raised outside the Church from childhood. The analysis of "Panarion" shows the relationship between fathers and sons: the strength of the bond, the influence on important life decisions.

Keywords: Panarion, Epiphanius of Salamis, physical fatherhood

Ostatnie kilka lat cechuje znaczący wzrost zainteresowania w badaniach patrystycznych tematyką ojcostwa fizycznego. Zorganizowane przez Institutum Altioris Latinitatis sympozjum pt. *La figura e il ruolo del padre nell'antichità classica* (Rzym, 23 października 2020), konferencje patrystyczne w Oxfordzie (5–9 sierpnia 2024), Sydney (25–27 września 2025) czy zaplanowana na 21–23 maja 2026 doroczna konferencja *The North American Patristics Society* w Chicago są tego dowodem. W każdym z tych naukowych wydarzeń tematyka ojcostwa zajmuje sporo miejsca. Jak dotąd jedynie wystąpienia z sympozjum z Rzymu doczekały się publikacji¹.

W dotychczasowych badaniach analizowane są bądź to prawodawstwo, bądź to myśl poszczególnych pisarzy wczesnochrześcijańskich². Pomijane są natomiast katalogi herezji jako źródło badań nad ojcostwem fizycznym. Niniejsza publikacja stara się wypełnić tę lukę.

Bardzo trudno znaleźć w patrystycznych katalogach herezji jakiegokolwiek wzmianki o ojcach herezjarchów i ich wpływie na dzieci. Autorzy katalogów herezji koncentrują się raczej na duchowych ojcach, nauczycielach, czy osobach, które innych doprowadziły do herezji³.

W okresie patrystycznym powstało wiele katalogów herezji. Począwszy od zaginionej syntagmy Justyna, aż po dzieło Jana Damasceńskiego. Najbardziej znanym, największym katalogiem herezji jest *Panarion* Epifaniasza z Salaminy. Liczy ponad 1300 stron. Został napisany w latach 374–377 przez biskupa Salaminy na Cyprze. Ten właśnie katalog zawiera

1 *La figura e il ruolo del padre nell'antichità classica e cristiana*, a cura di C. Cheung, P. Mbote Mbote, Roma 2021 (Flumina ex Fontibus, 22).

2 Por. np. P. Szczur, Odpowiedzialność za wychowanie dzieci w wybranej literaturze chrześcijańskiej, „*Vox Patrum*” 60 (2013), s. 385–404; M. Wysocki, To be a father is it only „looking after possessions and sons” (cfr. *Epist.* 39,2)? Paulinus of Nola's view on the figure and the role of the father, w: *La figura e il ruolo del padre nell'antichità classica e cristiana*, s. 293–304; D. Piasecki, Zadania ojca w świetle prawodawstwa pierwotnego Kościoła, „*Vox Patrum*” 89 (2024), s. 47–68; D. Piasecki, Obraz chrześcijańskiego ojca w „*Vita Constantini*” Euzebiusza z Cezarei, „*Vox Patrum*” 93 (2025), s. 85–98.

3 W takich katalogach, jak: Ireneusza z Lyonu (*Adversus haereses*), Filastriusza z Brescii (*Diversarum haeresion liber*), św. Augustyna (*De haeresibus*), Teodoreta z Cyru (*Haereticarum fabularum compendium*) czy Jana z Damaszku (*Peri haireseon*) nie znajdujemy żadnych wzmianek o ojcach herezjarchów. Jedynie Jan z Damaszku powtarza obecną już u Epifaniasza informację o Marcjonie jako synu biskupa (*haer.* 42). Teodoret z Cyru wspomina o matce Manesa jako kobiecie z Persji (*haer.* 26).

najwięcej informacji na temat ojców herezjarchów. On też stanowi źródło dla poniższych analiz. Chociaż badania nad *Panarionem* nabrały w ostatnim czasie rozmachu z powodu tłumaczeń tego dzieła na języki nowożytne, w tym także na język polski⁴, to jednak tematyka ojcostwa fizycznego nie była przedmiotem analiz.

Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, kim byli ojcowie inicjatorów herezji i jaki był ich wpływ na ich dzieci. Epifaniusz czterokrotnie wspomina o ojcach w kontekście powstawania nowych sekt.

Warto na wstępie poczynić pewne zastrzeżenie. Pedagogiczny zamysł *Panarionu*, którego celem było ratowanie osób uwikłanych w sekty i ostrzeganie innych, aby nie poddały się ich zgubnemu wpływowi, każe z ostrożnością podchodzić do zawartych w katalogu informacji. Nie wszystko bowiem, co napisał Epifaniusz, zyskało historyczne potwierdzenie. Biografie herezjarchów są niejednokrotnie odbiciem życiorysów świętych, tyle że w ujęciu całkowicie negatywnym⁵. W pewnych kwestiach (np. niektóre informacje o Marcjonie czy Orygenesie) *Panarion* jawi się jako źródło trudne do weryfikacji. Niezależnie od tego z kart katalogu herezji autorstwa Epifaniasza z Salamin wyłaniają się pewne szczegóły na temat ojców postaci, które stały się herezjarchami.

Autor *Panarionu* nie tylko charakteryzuje niektórych ojców herezjarchów, ale także czyni ogólne rozważania na temat wychowania. Chodzi o metodę polegającą na dostosowaniu treści i sposobu przekazu do poziomu odbiorcy. Epifaniusz rozumie wychowanie przede wszystkim w perspektywie kary⁶. Wzorem wychowawcy jest Bóg. Autor *Panarionu* pisze tak:

33.11.1. Ως γὰρ ὁ πατήρ βούλεται παιδεύειν τὰ τέκνα καὶ ἐκάστη ἡλικία ἀρμόζομενος προβαίνει τῇ παιδείᾳ, καὶ οὐκ ἴσως τὸ μικρὸν βρέφος παιδεύει τῷ

4 Epifaniusz z Salamin, *Panarion. Herezje 1–33*, tekst grecki i polski, przekład i wstęp M. Gilski, opracowanie tekstu greckiego i komentarz polski A. Baron, Kraków 2015; Epifaniusz z Salamin, *Panarion. Herezje 34–46*, tekst grecki i polski, przekład i wstęp M. Gilski, M. Piątek, opracowanie tekstu greckiego i komentarz polski A. Baron, Kraków 2021.

5 Por. Y. R. Kim, *Reading the „Panarion” as collective biography. The heresiarch as unholy man*, „*Vigiliae Christianae*” 64 (2010), s. 382–413.

6 Por. M. Gilski, M. Wysocki, *Ortodoksja jako droga twórczego rozwoju dziecka w „Panarionie” Epifaniasza z Salamin*, „*Vox Patrum*” 83 (2022), s. 210.

μειρακίω οὐδὲ τὸ μειράκιον ὡσαύτως τῷ νεανίσκῳ οὐδὲ τὸν νεανίαν τῷ τελείῳ ἀνδρὶ, 33.11.2. ἀλλὰ τῷ μὲν ὑποτιτθίῳ διὰ δακτύλου παιδεία γίνεται, παιδίῳ δὲ μείζονι διὰ χειρὸς ράπισματος, μειρακίῳ δὲ διὰ ἱμάντος, νεανίσκῳ διὰ ῥάβδου, ἀνδρὶ δὲ ἐκδίκησις τῶν μειζόνων παραπτωμάτων μαχαίρα διὰ νόμου, οὕτως καὶ ὁ κύριος ἐξῆς ἐνομοθετεῖ ἐκάστην γενεᾷ τὰ ἀρμόζοντα. 33.11.3. ἐκείνους μὲν γὰρ φόβῳ ἐσωφρόνιζεν, ὡς παιδίῳις μικροῖς διαλεγόμενος καὶ ἀγνοοῦσι τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοὺς δὲ τελείων ἡξίου μυστηρίων.

33.11.1. Ojciec, który chce wychować dzieci, stosuje w wychowaniu metody odpowiednie do każdego wieku. I nie w ten sam sposób wychowuje małe dziecko co chłopca ani chłopca nie tak samo jak młodzieniaszka, ani młodzieńca nie tak samo jak dorosłego mężczyznę. 33.11.2. Lecz niemowlę wychowuje za pomocą palca, większe dziecko uderzeniem ręki, chłopca batem, młodzieniaszka kijem. Za poważniejsze zaś przewinienia Prawo karze mężczyznę mieczem. Tak samo Pan konsekwentnie ustanawiał prawa dostosowane do każdego pokolenia. 33.11.3. Tych uczył rozumu strachem, rozmawiając z nimi jak z małymi dziećmi i jak z tymi, którzy nie znają mocy Ducha Świętego, podczas gdy ludzi dorosłych uznał za godnych wszelkich tajemnic⁷.

Na kanwie tego fragmentu warto odnotować, że w *Panarionie* nie wspomina się o wychowaniu i karceniu dziecka, które później stało się herezjarchą. Chociaż Epifaniasz nigdzie wyraźnie nie obwinia ojców za decyzje ich synów, to jednak nie stwierdza również, że zostali właściwie uformowani.

1. Marcjon

Panarion Epifaniasza z Salaminy to najbogatsze starożytne źródło na temat Marcjona i jego zwolenników. Cypryjski biskup przywołuje szereg informacji nieznanych skądinąd. Stąd istnieje pewna trudność w weryfikacji przytoczonych w *Panarionie* szczegółów⁸.

Ojciec Marcjona, założyciela marcjonitów, był – według Epifaniasza z Salaminy – biskupem, człowiekiem o wyjątkowej pobożności, zatroskanym o sprawy Kościoła, wyróżniającym się sposobem sprawowania

⁷ Epifaniasz z Salaminy, *Panarion*. Herezje 1–33, s. 557–559.

⁸ Por. S. Moll, *Marción. El primer hereje*, Salamanca 2014, s. 57.

posługi biskupiej (ἦν γὰρ αὐτοῦ ὁ πατήρ δι' ὑπερβολὴν εὐλαβείας τῶν διαφανῶν καὶ σφόδρα [τὰ] τῆς ἐκκλησίας ἐπιμελομένων, διαπρέπων ἐν τῇ τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίᾳ)⁹. Zaangażowanie ojca cechowały: pobożność (εὐλαβεία), troska (ἐπιμέλομαι) i sprawowana posługa (λειτουργία). To wszystko w stopniu nadzwyczajnym. Epifaniusz określa tę wyjątkowość zarówno rzeczownikiem ὑπερβολή, oznaczającym wyrastanie ponad, wybitność, a nawet doskonałość¹⁰, przysłówkiem σφόδρα (bardzo, mocno)¹¹, imiesłowem διαπρέπων, podkreślającym, że chodzi o kogoś wyróżniającego się, rzucającego się w oczy¹², jak i przymiotnikiem διαφανής, który akcentuje transparentność, wyróżnianie się, a może wskazywać na intensywność, ponieważ oznacza także rozgrzanie do czerwoności¹³. Ojciec Marcjona jest zatem ukazany w *Panarionie* jako osoba nieprzeciętna i całkowicie pozytywna. Epifaniusz nie wspomina o jakichkolwiek jego wadach. Jest to obraz idealnego ojca.

Syn początkowo wszedł w świat ascezy i życia w czystości (παρθενίαν ἥσκει), stając się eremita (μονάζων γὰρ ὑπήρχεν). Nie wiadomo, jak długo wiódł takie życie. Po pewnym czasie uwiódł kobietę i za to został przez swojego ojca wyłączony z Kościoła. Marcjon wielokrotnie prosił swojego ojca o przebaczenie, ale go nie otrzymał.

Epifaniusz opisuje sytuację ojca dwoma określeniami: πόνοσ (cierpienie, udręka, nieszczęście, kłopot)¹⁴ oraz αἴσχος (wstyd, hańba)¹⁵. Brak dodatkowych informacji na jego temat. Również Marcjona spotkały kpiny ze strony wielu ludzi, których nie był w stanie znieść (μὴ φέρων τὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν χλεύην). Z tego powodu opuścił Synopę i wyjechał do Rzymu. Tam poprosił o przyjęcie go do Kościoła, jednak spotkał się z odmową. Nie chciano go przyjąć do wspólnoty Kościoła bez zgody jego ojca, uzasadniając decyzję faktem, że w Kościele istnieje jedna wiara. Przedstawiciele duchowieństwa rzymskiego podkreślili przy tej

9 Epiphanius, *Panarion* 42, 1, 5.

10 Zob. Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, t. 4, Warszawa 1965, s. 415–416.

11 Zob. Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, t. 4, s. 257.

12 Zob. Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, t. 1, Warszawa 1958, s. 549.

13 Zob. Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, t. 1, s. 561.

14 Zob. Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, t. 3, Warszawa 1962, s. 599.

15 Zob. Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, t. 1, s. 57.

okazji, że nie mogą się sprzeciwić ojcu Marcjona, określając go mianem szlachetnego¹⁶.

Marcjon – jak zaznacza Epifaniasz – pełen zawiści, ogarnięty pychą i gniewem, założył sektę. Był to czas, gdy po chrzcie nie było możliwości pokuty za grzechy. Ta sytuacja sprawiła, że ani nie został przyjęty przez swojego ojca, ani przez Kościół w Rzymie. Stał się herezjarchą. Wymagał od swoich uczniów wstrzeźliwości seksualnej, w której kiedyś sam nie wytrzymał. Mając świadomość własnego grzechu, głosił możliwość trzech chrztów na odpuszczenie grzechów¹⁷. Jeśliby ktoś upadł po pierwszym chrzcie, może przyjąć drugi, a nawet i trzeci. Tym samym Marcjon głosił możliwość dwóch upadków po chrzcie.

Jaki był wpływ ojca na Marcjona? Epifaniasz wyraźnie wiąże początkowe praktykowanie czystości przez Marcjona z faktem, że był pustelnikiem i synem biskupa (τὸν δὲ πρῶτον αὐτοῦ βίον παρθενίαν διήθεν ἡσκει μονάζων γὰρ ὑπῆρχεν καὶ υἱὸς ἐπισκόπου τῆς ἡμετέρας ἀγίας καθολικῆς ἐκκλησίας)¹⁸. Brak informacji, w jakiej mierze była to decyzja ojca odnośnie do życia syna, a w jakiej mierze samego Marcjona. Prawdopodobnie wyjątkowość i wyróżnianie się ojca w pobożności skłoniło Marcjona do praktykowania ascezy, do której nie był zobowiązany. *Panarion* opisuje takie przypadki (np. Mikołaj, założyciel nikolaitów, który miał piękną żonę, chciał na wzór innych praktykować seksualną wstrzeźliwość, ale nie był w stanie tak żyć)¹⁹.

Podobieństwo może dotyczyć pewnych ambicji Marcjona. Gdy przybył do Rzymu, chciał nie tylko zostać przyjęty do tamtejszej wspólnoty, ale i chciał w niej spełniać wysoką funkcję²⁰. Termin προεδρία oznacza bowiem „pierwszeństwo”, „miejsce honorowe”, „autorytet”, „siedzenie w pierwszym rzędzie”²¹. Być może chciał mieć taką pozycję w Kościele jak jego ojciec.

Nie ma wątpliwości, że decydujący wpływ na Marcjona miała decyzja jego ojca o wyłączeniu go z Kościoła. Była ona podyktowana ówczesną

¹⁶ Zob. Epiphanius, *Panarion* 42, 2, 7.

¹⁷ Zob. Epiphanius, *Panarion* 42, 3, 8.

¹⁸ Epiphanius, *Panarion* 42, 1, 4.

¹⁹ Zob. Epiphanius, *Panarion* 25, 1, 1–5; M. Gilski, *Przyczyny odejścia z Kościoła. Diagnoza Epifaniasza z Salaminy*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 32 (2023) nr 1, s. 12–13.

²⁰ Zob. Epiphanius, *Panarion* 42, 1, 8.

²¹ Zob. Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, t. 3, s. 641–642.

praktyką Kościoła. To spowodowało, że Marcjon założył nową sektę i stworzył nową doktrynę.

Epifaniusz akcentuje rolę kpin (χλεύη) w biografii Marcjona. To one sprawiły, że wyjechał do Rzymu²². Pamięć o kpinach skłoniła go do stworzenia doktryny o trzech chrztach²³, a zatem do możliwości pokuty po chrzcie. Autor *Panarionu* nazywa doktrynę Marcjona „kpiną”²⁴. Mamy więc do czynienia w opisie Epifaniusza z grą słów. To, co spotkało herezjarchę po jego grzechu, posłużyło autorowi katalogu herezji do charakterystyki całej doktryny Marcjona. Wpisuje się to w metodę Epifaniusza, który często posługiwał się inwektywą.

2. Epifanes

Epifanes był synem Karpokratesa i kobiety o imieniu Aleksandra²⁵. Zmarł w wieku 17 lat. Inspiracje do swoich poglądów zaczerpnął od własnego ojca – herezjarchy, ale opuścił jego sektę. Epifaniusz wyraźnie wskazuje na Karpokratesa jako ojca według ciała (Καρποκράτους τοῦ ἰδίου πατρὸς κατὰ σάρκα)²⁶. Epifanes otrzymał dobre wykształcenie zarówno ogólne, jak i w doktrynie platońskiej (δι’ ὑπερβολὴν δὲ τῆς ἐκείνου παιδείας, ἐγκυκλίου τε καὶ Πλατωνικῆς). Przez to zyskał wpływ na ludzi²⁷.

Z postacią Epifanesa wiąże się w *Panarionie* niejasność. Informacje podawane przez Epifaniusza są niespójne:

- a) Epifanes określanany jest jako jeden z założycieli herezji (25, 2, 1);
- b) Epifanes przyłączył się do już istniejącej herezji sekundian (32, 3, 2–4);
- c) herezja pochodzi od Epifanesa, do którego przyłączył się Sedundus (32, 5, 1);
- d) Epifanes i Sekundus to dwaj założyciele herezji (33, 1, 1).

²² Zob. Epiphanius, *Panarion* 42, 1, 7.

²³ Zob. Epiphanius, *Panarion* 42, 3, 7; 42, 3, 9.

²⁴ Zob. Epiphanius, *Panarion* 42, 4, 5; 42, 7, 1.

²⁵ Zob. Epiphanius, *Panarion* 32, 3, 4.

²⁶ Zob. Epiphanius, *Panarion* 32, 3, 2.

²⁷ Zob. Epiphanius, *Panarion* 32, 3, 8.

Gdy Epifanes przebywał jeszcze w sekcie swojego ojca, idąc za tezami Platona zawartymi w dziele *Państwo*, ustalili oni obaj prawo, że kobiety są wspólne. Epifaniasz wspomina o wspólnej decyzji, zaznaczając jednak, że to ojciec był przywódcą (αὐτοῦ πατρί τε καὶ προστάτη) sekty²⁸.

Autor *Panarionu* zdaje się sugerować jakiś współdziałanie syna w wypracowaniu idei wspólnych kobiet. Być może była to inspiracja syna związana z jego wykształceniem i znajomością Platona. Epifaniasz nie wspomina nic na temat wykształcenia ojca ani jego znajomości filozofii platońskiej. Karpokracjanie czcili także obraz Platona i Pitagorasa. Być może był to kolejny element wpływu na ojca.

W przypadku Epifanesa mielibyśmy do czynienia z wpływem syna na ojca. Prawdopodobnie to właśnie wykształcenie syna zainspirowało ojca. Czy jednak i ojciec nie miał wpływu na syna? Warto porównać biografie obu postaci – tak jak je przedstawia Epifaniasz. Syn wziął wskazówki od własnego ojca. Greckie słowo πρόφασις może oznaczać: „motyw”, „pretekst”, „usprawiedliwienie”²⁹. Epifanes mógł zatem zaczerpnąć z sekty ojca zarówno pewne motywy, idee, jak i po prostu pretekst do założenia własnej sekty, do stworzenia oryginalnej doktryny.

Analiza głoszonych przez Epifanesa i Sekundusa treści pokazuje, że mamy do czynienia z zupełnie nowym systemem w stosunku do karpokracjan. Karpokrates i jego syn, twórcy nowych herezji, prezentowali całkowicie odmienne doktryny. Chociaż początkowo współtworzyli jedną wspólną sektę, to jednak na pewnym etapie ich drogi się rozeszły.

3. Orygenes

Ojciec Orygenesusa określany jest przez Epifaniasza mianem świętego i błogosławionego męczennika oraz wymieniony jest z imienia: Leonidas. Orygenes był synem męczennika. Sam także był prześladowany i torturowany. I początkowo znosił te wszystkie próby zwycięsko. Nie wytrzymał jednak zadawanych mu cierpień, złożył ofiarę z kadzidła i został wyłączony z Kościoła³⁰. Epifaniasz wyraźnie stwierdza, że Orygenes nie uczynił tego dobrowolnie. Prezentuje go jednak jako apostatę,

²⁸ Zob. Epiphanius, *Panarion* 32, 4, 2.

²⁹ Zob. Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, t. 3, s. 746.

³⁰ Zob. Epiphanius, *Panarion* 64, 2, 4–5.

który – podobnie jak Marcjon – nie mógł znieść kpin (χλευή) i dlatego wyjechał do Palestyny³¹.

Przed przytoczeniem historii o apostazji Orygenesza autor *Panarionu* zwraca uwagę, że był on człowiekiem wielkiej inteligencji i erudycji, co rodziło u wielu zazdrość i narażało go na różnego rodzaju kalumnie. Wydaje się, że opisane przez Epifaniasza zdarzenie było właśnie wyrazem pomówień pod adresem Orygenesza. Trzeba jednak przyznać, że biskup Salaminy nie jest jedynym autorem, który wspomina o apostazji Orygenesza. Informacje na ten temat przytacza także Nemezjusz z Emesy³².

Istniałoby zatem jakieś początkowe podobieństwo między Leonidasem, a Orygenesem. Obaj prześladowani za wiarę, doświadczający cierpień. Ojciec wytrwał i umarł jako męczennik. Syn się załamał i został usunięty z Kościoła.

4. Herod

W przypadku Heroda nie mamy do czynienia z postacią, która sama założyła sektę, ale z osobą, która została uznana za Mesjasza³³. Inspirując się proroctwem z Księgi Rodzaju – „nie ustanie władca z Judy ani panujący z jego bioder, aż przyjdzie ten, dla którego jest to zarezerwowane” (Rdz 49, 10) – niektórzy Żydzi uznali go za Mesjasza. Był bowiem – jak wielu sądziło – Idumejczykiem, a zatem władza dostała się w ręce osoby, który nie pochodził z pokolenia Judy. Ta dosłowna interpretacja doprowadziła do powstania grupy zwanej herodianami.

Epifaniasz nie podaje wiele informacji na temat ojca Heroda. Wspomina jedynie, że miał na imię Antypater i że został wzięty do niewoli przez Idumejczyków. Tam urodził mu się syn. Ojciec nie był w stanie wykupić syna, ponieważ był biedny. Dzięki pomocy rodaków zostali obaj wykupieni i wrócili do ojczyzny: zarówno ojciec, jak i syn³⁴.

Epifaniasz wskazuje na podobieństwo losów ojca i syna. Chodzi zarówno o przebywanie w niewoli, jak i o panowanie.

31 Por. Epiphanius, *Panarion* 64, 2, 6.

32 Zob. Nemesius Emesenus, *De natura hominis* 30.

33 Szczegółowa analiza doktryny herodian: E. Ibkowska, *Epifaniasza z Salaminy krytyka doktryny herodian*, „Polonia Sacra” 19 (2015) nr 3, s. 49–62.

34 Zob. Epiphanius, *Panarion* 20, 1, 1–5.

Podsumowanie

1. Analiza *Panarionu* skłania raczej do wyciągnięcia prawdopodobnych hipotez aniżeli ostatecznych wniosków odnośnie do wpływu ojca na założycieli sekt i twórców herezji.
2. Katalog herezji zawiera zbyt mało informacji na temat ojców herezjarchów, aby można było wyciągnąć jakies ogólne wnioski. Nie zawsze podawane są nawet ich imiona (imię ojca Marcjona nie jest znane).
3. Istnieje pewne podobieństwo między ojcami a synami, którzy założyli sekty. Chodzi o początkowy etap życia. Herezjarchowie, w przypadku gdy ich ojcowie byli ludźmi świętymi (męczennikami jak Leonidas, czy świętymi biskupami jako ojciec Marcjona), stawiali sobie wysokie wymagania (Marcjon był pustelnikiem, a Orygenes mężnie znosił tortury i prześladowania), a w przypadku gdy byli herezjarchami (Karpokrates), trwali w herezji ojca, a nawet ją w jakiś sposób współtworzyli (Epifanes).
4. Najwięcej informacji posiadamy na temat ojca Marcjona i ojca Epifanesa. Ojciec pierwszego jest biskupem, podczas gdy ojciec drugiego jest herezjarchą. Marcjon zakłada sektę, bo został usunięty z Kościoła, Epifanes sam odchodzi z sekty swojego ojca i staje na czele nowej sekty. Założone przez nich systemy całkowicie różnią się od doktryny i systemu prezentowanego przez ojca. Jeśli Epifaniasz wspomina o ojcu herezjarchy, to po to, aby uwydatnić diametralną różnicę między nim a synem.
5. Biskup Salaminy prezentuje ogólne rozważania na temat natury ojcostwa. Wzór ojca widzi w Bogu. On jako dobry Ojciec potrafi dostosować metody wychowawcze do wieku dziecka.

Bibliografia

- Epiphanius, *Panarion*, w: K. Holl, *Epiphanius, Ancoratus und Panarion haer.* 1–33, Bd. 1, Leipzig 1915 (Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, 25).
- Epifaniusz z Salaminy, *Panarion. Herezje 1–33*, tekst grecki i polski, przekład i wstęp M. Gilski, opracowanie tekstu greckiego i komentarz polski A. Baron, Kraków 2015.
- Epiphanius, *Panarion*, w: K. Holl, *Epiphanius, Panarion haer.* 34–64, Bd. 2, Leipzig 1922 (Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, 31).
- Epifaniusz z Salaminy, *Panarion. Herezje 34–46*, tekst grecki i polski, przekład i wstęp M. Gilski, M. Piątek, opracowanie tekstu greckiego i komentarz polski A. Baron, Kraków 2021.
- Gilski M., Przyczyny odejścia z Kościoła. Diagnoza Epifaniusza z Salaminy, „*Łódzkie Studia Teologiczne*” 32 (2023) nr 1, s. 11–19, <https://doi.org/10.52097/lst.2023.1.11-19>.
- Gilski M., Wysocki M., Ortodoksja jako droga twórczego rozwoju dziecka w „*Panarionie*” Epifaniusza z Salaminy, „*Vox Patrum*” 83 (2022), s. 205–220, <https://doi.org/10.31743/vp.14203>.
- Ibkowska E., Epifaniusza z Salaminy krytyka doktryny herodian, „*Polonia Sacra*” 19 (2015) nr 3, s. 49–62, <https://doi.org/10.15633/ps.943>.
- Kim Y. R., Reading the „*Panarion*” as collective biography. The heresiarch as unholy man, „*Vigiliae Christianae*” 64 (2010), s. 382–413, <https://doi.org/10.1163/004260309X12482628566565>.
- La figura e il ruolo del padre nell'antichità classica e cristiana*, a cura di C. Cheung, P. Mbote Mbote, Roma 2021 (Flumina ex Fontibus, 22).
- Moll S., Marción. El primer hereje, Salamanca 2014.
- Nemesius Emesenus, *De natura hominis*, w: SS. *Patrum aegyptiorum opera omnia*, ed. J.-P. Migne, Parisiis 1863, kol. 483–818 (Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca, 40).
- Piasecki D., Obraz chrześcijańskiego ojca w „*Vita Constantini*” Euzebiusza z Cezarei, „*Vox Patrum*” 93 (2025), s. 85–98, <https://doi.org/10.31743/vp.17739>.
- Piasecki D., Zadania ojca w świetle prawodawstwa pierwotnego Kościoła, „*Vox Patrum*” 89 (2024), s. 47–68, <https://doi.org/10.31743/vp.16629>.

Słownik grecko-polski, red. Z. Abramowiczówna, t. 1–4, Warszawa 1958–1965.

Szczur P., Odpowiedzialność za wychowanie dzieci w wybranej literaturze chrześcijańskiej, „Vox Patrum” 60 (2013), s. 385–404, <https://doi.org/10.31743/vp.3997>.

Wysocki M., To be a father is it only „looking after possessions and sons” (cfr. Epist. 39,2)? Paulinus of Nola’s view on the figure and the role of the father, w: *La figura e il ruolo del padre nell’antichità classica e cristiana*, a cura di C. Cheung, P. Mbote Mbote, Roma 2021, s. 293–304 (Flumina ex Fontibus, 22).

* * *

Artykuł jest zmodyfikowaną formą wystąpienia w ramach Workshops at the XIX International Conference on Patristic Studies at Oxford (August 5–9, 2024), pt. *The Influence of their Fathers on the Heresiarchs according to the Patristic Catalogues of Heresies*. Badania do niego zostały sfinansowane ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki”; nr projektu NPRH/DN/SP/0009/2023/12; kwota dofinansowania 446 868,00 PLN; całkowita wartość projektu 446 868,00 PLN”.

